

Türkiye’de Açık Erişim ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırma

Open Access in Turkey and Comparison with Other Countries

Bülent Karasözen^{*}, Burcu Umut Zan^{**} ve Doğan Atılgan^{***}

Öz

Bilimsel yayınlara açık erişim düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıkan kurumsal arşivler ve açık erişimli dergiler, bilgiye erişimin önündeki engelleri kaldırarak, araştırmacılar arasındaki iletişimi güçlendirmekte ve bilgi üretimini hızlandırarak yaygınlaştırmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda birçok ülke kurumsal arşiv kurma konusunda çalışma yapmaktadır. Kurumsal arşivlere paralel olarak açık erişimli dergilerin sayıları da hızla artmaktadır. Bu çalışmada, ülkemizde kurumsal arşivler ve açık erişimli dergiler alanında son yıllarda kaydedilen gelişmeler özetlenerek, bazı ülkelerle kıyaslama yapılarak, güncel durumun ortaya konulmakta ve ileriye yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *açık erişim; kurumsal arşivler; açık erişimli dergiler; açık ders malzemeleri*

Abstract

The number of open access journals and institutional repositories, as a product of open access movement has grown rapidly in recent years. Open access research articles remove the barriers in accessing scientific research results and accelerate the

^{*} Prof. Dr., ODTÜ Uygulamalı Matematik Enstitüsü ve Matematik Bölümü. e-posta: bulent@metu.edu.tr

^{**} Uzman, ODTÜ Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. e-posta: bumut@metu.edu.tr

^{***} Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı. e-posta: atilgan@ankara.edu.tr

communication among the scientist worldwide. In many countries the number of institutional archives and open access journal are increasing. In this article, the recent developments in open access journals, institutional repositories and open courseware in Turkey are summarized and compared with some countries. A sample mandatory institutional repository policy document is given with some suggestion for establishing open access in Turkey.

Keywords: *open access; institutional repositories; open access journals; open courseware*

Giriş

Açık Erişim; bilimsel bilginin Internet aracıyla finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz açık olması olarak tanımlanmaktadır (ANKOS Açık Erişim... 2006). Bu kavram bilginin evrensel ve erişilebilir olduğu öngörüsünü taşımakla beraber, dijital belgelerin; herkesin erişebileceği bir WEB ortamında bulunması gerekliliğini de vurgulamaktadır. Açık erişim; açık erişimli dergiler ve kendi kendine arşivleme ile mümkün olmaktadır. Kendi kendine arşivleme kapsamında ise açık arşivler, kurumsal arşivler, konusal arşivler ve yazarların kendi web sayfalarında bulunan çalışmalar yer almaktadır.

Bu makalede, ülkemizdeki kurumsal arşivler (institutional repository), açık erişimli dergiler ve açık erişimin bir başka boyutunu oluşturan açık ders kaynakları konularındaki gelişmeler özet olarak verilmektedir. Bu konularda yazılan makaleler, çeşitli konferanslarda yapılan sunumlar, bildiriler ve benzeri etkinliklere kısaca değinildikten sonra, çeşitli üniversitelerdeki açık erişim arşivleriyle ilgili bilgiler verilmekte ve bazı ülkelerle karşılaştırma yapılarak, çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Bu kapsamda ülkemizdeki açık arşivler ile bunlarda bulunan materyal sayılarının bazı ülkelerle karşılaştırması yapılarak, ülkemizdeki bazı elektronik tez arşivleriyle ilgili bilgiler üzerinde durulmaktadır. Türkiye’nin birçok ülkeden ileride olduğu düşünülen açık erişimli dergiler açısından da bir karşılaştırma yapılmaktadır. Son yıllarda

kurumsal bir yapılanma çerçevesinde oluşturulan açık ders kaynakları konusunda ise özet bilgiler verilmektedir. Açık arşivlerin oluşturulmasında, açık arşiv politika ve yönerge dokümanları büyük önem taşımaktadır. Hazırlanan politika ve yönerge dokümanları ulusal bir web sayfası olmadığı için üye üniversitelerden birinin web sayfasından erişime açılmıştır. Bu dokümanlarla ilgili olarak hazırlanan açık arşiv yönergesine http://kutuphane.ankara.edu.tr/acikarsiv/acik_arsiv_yonergesi.doc adresinden, açık arşiv politikasına ise http://kutuphane.ankara.edu.tr/acikarsiv/arsiv_politikasi.doc adresinden erişilebilmektedir.

Türkiye’de Açık Erişim Konusunda Gelişmeler

Açık erişim kavramının şekillenmesinde; “Budapeşte Açık Erişim Girişimi” (2002), “Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi” (2003) ve “Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi” (2003) önemli rol oynamıştır (Dilek-Kayaoğlu, 2006, ss.33-36). Açık erişim kavramı dünyada; üniversiteler, araştırma kurumları ve bilgi merkezleri tarafından üzerinde önemle durulan bir konu olmasına karşın; Türkiye’nin gündeminde diğer ülkelerle eş zamanlı olarak etkin bir şekilde yer bulamamıştır. İlk olarak İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi’nde düzenlenen “X. Türkiye’de İnternet Konferansında (9-11 Aralık 2005) Türkiye’de açık erişim hareketinin ve kurumsal arşiv uygulamalarının bir birlik içinde yürütülmesi amacı ile Açık Erişim Ulusal Politika oluşturulması kararı alınmıştır. Daha sonra Denizli Pamukkale Üniversitesi’nde düzenlenen “Bilgi Teknolojileri Kongresi IV, Akademik Bilişim 2006” toplantısında, açık erişim, açık arşiv ve kurumsal arşivler tanımı ve yararları konusunda bir dizi toplantılar yapılarak Berlin Bildirgesi benimsenmiş, toplantı sonunda “Açık Erişim Bildirgesi” oluşturulmuş ve AB’06 düzenleme kurulu Başkanlığı tarafından kamuoyuna duyurulmuştur (Akgül, 2006). Toplantıda alınan kararların bir sonucu olarak da ulusal farkındalığın oluşturulması amacı ile ULAKBİM (Ulusal Akademik Bilgi Ağı ve Bilgi Merkezi), ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu), TKD (Türk Kütüphaneciler Derneği) ve ÜNAK (Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği’nin katıldığı “Açık Erişim Danışma Kurulu” adıyla bir kurul oluşturulmuştur. Danışma Kurulu’nun amacı da politika belirleyiciler, Üniversiteler, Kütüphaneler, Araştırma Kurumları ve ilgili diğer tüm Kurum ve Kuruluşları bilimsel yayınlara açık erişimin önemi konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek; ülkemizde Açık Erişim kültürünün geliştirilmesi,

ulusal politikaların oluşturulması ve açık erişim arşivlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması için paydaşlarla ortaklaşa çalışmalar yürütmek; açık erişim ile ilgili proje ve girişimlerde yol gösterici faaliyetlerde bulunmak olarak belirlenmiştir (Ertürk, 2008, ss:158-159).

Bu gelişmelerin paralelinde de ANKOS, 2006 yılında “Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler” çalışma grubunu kurmuştur. Çalışma grubu tarafından oluşturulan WEB sayfası ¹ aracılığı ile Açık Erişim Sözlüğü, Açık Erişim Broşürü, Kurumsal Arşiv Oluşturma Rehberi , Ulusal Girişimler, Kurumsal Arşiv yazılımları, Telif Hakları ve Açık Erişim konusundaki yapılan çalışmalar duyurularak bu konudaki farkındalık arttırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda yine bu konudaki güncel gelişmelerin duyurulduğu “Açık Erişim Dünyasından...” adlı web blog² sayfası da grup tarafından hazırlanmıştır.

Bu gelişmelerin paralelinde açık erişim konusunda bilincin arttırılması ve gündemin takip edilmesi için birçok makale yayınlanmış, bilimsel toplantılarda Açık Erişim gündeme getirilmiştir. Açık Erişim hareketinin farkındalığının arttırılmasına yönelik olarak, Karasözen (2002), Küçük (2006, 2008), Tonta (2005a, 2005b, 2005c, 2006a), Tonta ve Ertürk (2005) ve Atılğan (2009) tarafından bildiriler sunulurken, Atılğan (2006), Dilek-Kayaoğlu (2006), Oktar ve Akdal (2006), Polat (2006) ve Tonta (2008a, 2008b)’nın, makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca Açık Erişimle ilgili ülkemizde ilk doktora tezi Ertürk (2008) tarafından Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde yapılmıştır.

Türkiye’deki Açık Erişim Arşivleri

Açık erişim arşivleri kurumsal açık arşivler ve açık erişimli dergiler olarak iki boyutta ele alınabilmektedir. Çalışmanın kapsamı açısından burada kurumsal açık arşiv tanımına yer verilecektir. Kurumsal açık arşiv; bir kurum ya da kuruluşun çalışanları tarafından üretilen bilimsel bilginin derlendiği ve internet ortamında isteyen herkesin serbestçe erişimine izin verildiği arşiv sistemidir (Atılğan, 2006). Kurumsal arşiv, kurumda üretilen bilgiyi sayısal (dijital) ortamda derleyen, saklayan, koruyan, diğer

¹ ANKOS AEKA Web sayfasına <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/index.html> adresinden erişilebilir.

² “Açık Erişim Dünyasından” adlı Web Blog,’a <http://www.acikerisim.blogspot.com> adresinden erişilebilir.

kurumların ve kişilerin serbestçe erişimini sağlayan bir hizmetler bütünüdür. Kurumsal arşiv oluşturmanın temel amacı her ne kadar bilimsel bilgilerin paylaşımını sağlamak olsa da aynı zamanda kurumun ve araştırmacıların daha iyi tanıtılması da hedeflenmektedir (Coşkun, Bayram, Holt, ve Karasözen, 2007).

Kurumsal açık arşiv olarak aktif olarak çalışmaya devam eden ilk örnek aşağıda açıklanan Ankara Üniversitesi açık arşiv sistemidir. Bundan önce Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenleri tarafından bir proje kapsamında; hazırlanan tezlerin açık arşive konulması çalışması 2002 yılında başlatılmıştır (Atılgan, 2006, s.4; Polat, 2006, ss.72-73; Tonta, 2006b; Ertürk, 2008). Ancak bu arşiv aktif durumda değildir.

Aşağıda, ülkemizde OAI³ (Open Access Interoperability) standartlarıyla uyumlu olan, ROAR⁴ (Registry of Open Access Repositories) veya DOAR⁵ (The Directory of Open Access Repositories)'da listelenen ve aktif durum da olan kurumsal arşivlerin kısa tanıtımları verilmektedir.

Üniversite Açık Erişim Arşivleri

Ankara Üniversitesi Açık Arşiv⁶

Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi ülkemizde kurumsal arşiv çalışmalarının ilk örneği olma özelliğini taşımaktadır (Polat, 2006, s.72). 2005 yılında Ankara Üniversitesi açık arşivi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim elemanları tarafından pilot proje uygulaması olarak başlatılmıştır. Kurumsal ihtiyaçları karşılayacak nitelikte özel bir program Mikobeta firmasıyla birlikte hazırlanmıştır (Atılgan, 2006, ss.5-6). Ankara Üniversitesi Açık Arşiv Sisteminde 2010 yılı başından itibaren MITOS Açık Arşiv Yazılımı kullanılmaktadır. Açık arşivin kapsamında uluslararası indekslerde yer alan bilimsel dergiler ile yurt içi ve dışı hakemli dergilerde yayınlanmış veya yayınlanabilir kararı verilmiş çalışmalara öncelikli olarak yer verilmektedir. Ayrıca, bildiriler, proje metinleri, konferans bildirileri, raporlar, ders notları ve kitaplarda yer almış bölümler Ankara Üniversitesi Açık Arşivini oluşturan diğer öğeler olarak belirlenmiştir. Açık arşivde 27.04.2010

³ OAI ile ilgili detaylı bilgiye <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/> adresinden erişilebilir.

⁴ ROAR ile ilgili detaylı bilgiye <http://roar.eprints.org/> adresinden erişilebilir.

⁵ DOAR ile ilgili detaylı bilgiye <http://www.openoar.org/> adresinden erişilebilir.

⁶ Ankara Üniversitesi Açık Arşivi, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr> adresinden erişilebilir

itibariyle toplam 5500 adet yayın (2341 yayınlanmış makale, 37 yayınlanmış bildiri, 21 yayınlanmamış bildiri, 6 basılmamış konferans metni, 27 kitap içinde bölüm, 11 ders notu, 469 proje raporu, 2569 tez, 19 kitap) bulunmaktadır.

Atatürk Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi⁷

Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi projesi oluşturulması kararı 2006 tarihinde verilmiştir. Proje ekibi Kütüphanecilik Bölümü’nden iki ve Kimya Bölümü’nden bir öğretim üyesi ile bir kütüphaneci ve bir bilgi teknolojisi uzmanından oluşturulmuştur. İlk etapta Linux işletim sistemi üzerine D Space yazılım kurulması planlanmıştır (Polat, 2008). Ancak son olarak Atatürk Üniversitesi Açık Arşiv sistemi için MİTOS Açık Arşiv Yazılımı kullanılmaktadır. Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi’nde makale, bildiri, basılmamış konferans metni, ders notları, tez, broşür vb. yer almaktadır. Açık arşivde 29.04.2010 itibariyle toplam 602 adet yayın (81 yayınlanmış makale, 18 yayınlanmış bildiri, 38 yayınlanmamış bildiri, 12 basılmamış konferans metni, 32 kitap içinde bölüm, 1 ders notu, 5 proje raporu, 411 tez) vardır.

Atılım Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi⁸

Atılım Üniversitesi Açık Arşiv çalışmalarına 2006 yılında başlamıştır. Üniversite açık arşiv çalışması için 2006 yılından 2009 yılına kadar kendi yazılımını kullanmıştır. 2009 yılı Haziran ayında yazılım MİTOS Açık Arşiv Yazılımı ile değiştirilmiştir. Atılım Üniversitesi Açık Arşivinde makalelere, ders notlarına, bildirilere, tezlere, teknik ve istatistiksel raporlara, teknik dokümanlara ve görsel işitsel materyallere yer verilmektedir. Açık arşivde 29.04.2010 itibariyle toplam 285 adet yayın (76 yayınlanmış makale, 1 yayınlanmamış makale, 3 yayınlanmış bildiri, 1 basılmamış konferans metni, 205 tez) bulunmaktadır.

Gazi Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi⁹

Gazi Üniversitesi Açık Arşiv girişimi, Gazi Üniversitesi akademisyenleri tarafından üretilmiş bilgilere ulusal ve uluslararası alanda serbest erişimi sağlamak amacıyla

⁷ Atatürk Üniversitesi Açık Arşiv Sistemine <http://acikarsiv.atauni.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

⁸ Atılım Üniversitesi Açık Arşiv Sistemine <http://acikarsiv.atilim.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

⁹ Gazi Üniversitesi Açık Arşiv Sistemine <http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

16.02.2007 tarihinde yapılan Üniversite Senato toplantısında alınan karar ile başlatılmıştır. Gazi Üniversitesi Açık Arşivi Bilgi İşlem Daire Başkanlığı ile Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlıklarının işbirliği ile hazırlanan kurumsal bir yazılım ile hayata geçirilmiştir. Gazi Üniversitesi Açık Arşivi kapsamında bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleler, araştırma projeleri, konferans metinleri, raporlar, ders notları ve tezler yer almaktadır. Açık arşivde 29.04.2010 itibariyle toplam 3053 adet yayın (51 bildiri, 182 makale, 2750 tez, 14 kitap içinde bölüm ve 56 adet ders notu) yer almaktadır.

Sabancı Üniversitesi Kurumsal Arşiv Sistemi¹⁰

Sabancı Üniversitesi Kurumsal Arşiv Sistemi 2007 yılı Eylül ayında faaliyete geçirilmiştir. Açık Arşiv için E-prints yazılımı kullanılmaktadır. Kurumsal arşivde 29.04.2010 itibariyle toplam 3131 adet yayın (1187 makale, 896 bildiri, 115 kitap, 320 kitap içinde bölüm, 30 monograf, 62 adet kitap değerlendirmesi, 375 adet tez ve diğer yayınlar) bulunmaktadır.

Trakya Üniversitesi Açık Erişim Arşivi¹¹

Trakya üniversitesinin “Web Tabanlı Açık Erişim Bilgi Kaynakları Arşivi” de 2008 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Arşiv, uluslararası indekslerde yer alan bilimsel dergiler ile ulusal bilimsel dergilerde yayınlanmış veya yayınlanacak çalışmaları, bildiri, proje metinleri, konferans sunumları, raporları, ders notları ve kitaplarda yer almış bölümleri kapsamaktadır. Trakya Üniversitesi Açık Erişim ve Bilgi Kaynakları Arşivi YORDAM otomasyon sistemi ile çalışmaktadır. Açık erişim 29.04.2010 tarihi itibarı ile toplam 1185 adet yayın (263 yayınlanmış makale, 8 yayınlanmış bildiri, 1 yayınlanmamış bildiri, 1 kitap içinde bölüm, 27 kitap, 885 tez) içermektedir.

MITOS projesi¹²

ANKOS; Kasım 2009’da “Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Projesi” adlı bir ortak kullanım uygulaması başlatmıştır. Projenin amacı uluslararası standartlarda, ulusal bir açık erişim sistemi oluşturmaktır. ANKOS’a yapılan öneri ve görüşmeler sonucunda

¹⁰ Sabancı Üniversitesi Kurumsal Arşiv Sistemine <http://research.sabanciuniv.edu/> adresinden erişilebilir.

¹¹ Trakya Üniversitesi Açık Erişim Arşivine <http://193.255.140.18/yordamaays/yordam.htm> adresinden erişilebilir.

¹² MITOS projesine <http://www.mitosweb.com/> adresinden erişilebilir.

açık erişim yazılımı olarak Mikrobeta firmasının oluşturduğu arayüz olan MİTOS Açık Erişim Sistemi kullanılması kararlaştırılmıştır. Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İzmir Üniversitesi, İYTE ve Yüzüncü Yıl Üniversiteleri ANKOS’un “Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Projesi” kapsamında açık erişim sistemleri aktif olan üniversitelerdir. MİTOS ortak tarama alanına bu üniversiteler tarafından 8668 adet materyal yüklenmiştir (29.04.2010).

Bahçeşehir Üniversitesi Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Sistemi¹³, İstanbul Teknik Üniversitesi Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Sistemi¹⁴, İYTE Açık Erişim Sistemi¹⁵

2010 yılı başından itibaren DOAR ve ROAR’da taranmaya başlamıştır. Bahçeşehir Üniversitesi açık erişim sistemi kapsamında 29.04.2010 tarihi itibarı ile toplam 1887 adet yayın (32 makale, 92 araştırma raporu ve 1696 adet belge) yer almaktadır. İstanbul Teknik Üniversitesi açık erişim sistemi kapsamında 29.04.2010 tarihi itibarı ile toplam 7 adet yayın (3 ders notu, 4 yayınlanmamış bildiri) bulunmaktadır. İYTE açık erişim sistemi kapsamında 29.04.2010 tarihi itibarı ile toplam 770 adet yayın (721 tez ve 49 proje raporu) içermektedir

Açık Tez Arşivleri

Ulusal Tez Merkezi¹⁶

Yüksek Öğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı 1987 yılından itibaren üniversiteler ile eğitim ve araştırma hastanelerindeki yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlilik tezlerini toplamaya başlamıştır. 1996 yılında Yüksek Öğretim Kurulu “Tez Merkezi” olarak yeniden yapılandırılan Daire Başkanlığı, bu tarihten itibaren koleksiyonunu oluşturan lisansüstü tezlerle kullanıcılarına hizmet sunmaya başlamıştır. Elektronik ortamdan tezlerin teslim alınmaya başlanması 2006 yılına dayanmaktadır. 2007 yılında başlatılan “Elektronik Tez Arşiv Projesi” ile Ulusal

¹³ Bahçeşehir Üniversitesi Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Sistemine <http://bahcesehir.mitosweb.com/> adresinden erişilebilir

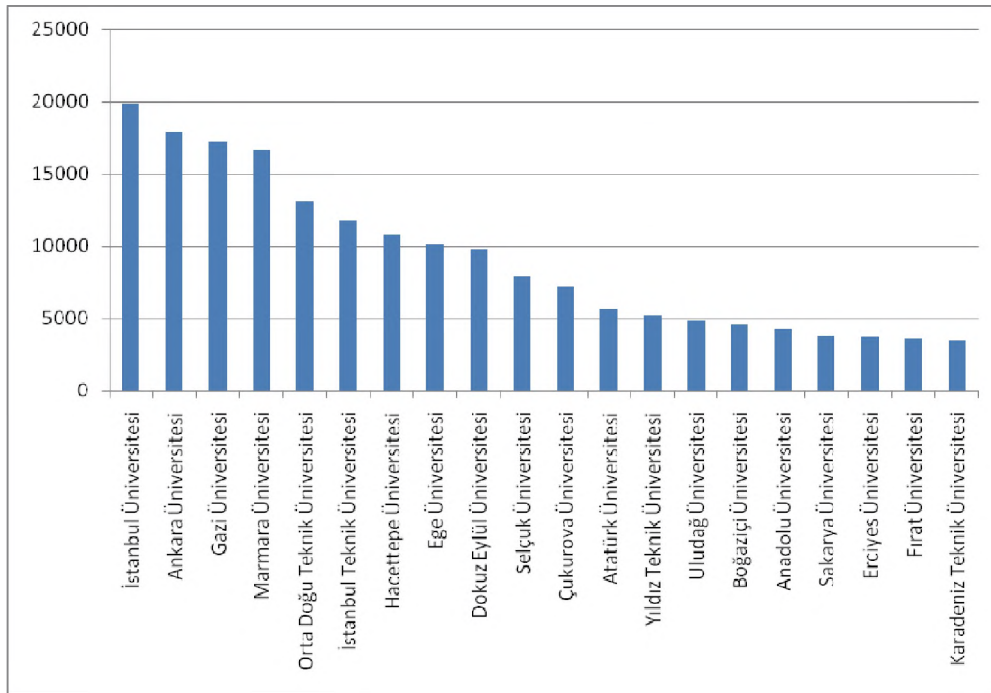
¹⁴ İstanbul Teknik Üniversitesi Ulusal Üniversitelerarası Açık Erişim Sistemine <http://itu.mitosweb.com/> adresinden erişilebilir.

¹⁵ İYTE Açık Erişim Sistemine <http://iyte.mitosweb.com/> adresinden erişilebilir.

¹⁶ Ulusal Tez Merkezine <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden erişilebilir.

Tez Merkezi'nde bulunan basılı tezler dijital ortama aktarılarak elektronik ortamda araştırmacıların hizmetine sunulması amaç edinilmiştir. Ancak elektronik ortamda teslim alınmamış olan 2006 yılı öncesi tezler dijitalleştirilmesine rağmen sadece, yazarlar tarafından Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi WEB sayfasındaki “Tezlerin Çoğaltılması ve Yayımı İçin İzin Belgesi” doldurulan tezler kullanıcıların erişime sunulmaktadır. Ulusal Tez Merkezi, lisansüstü tezlerin, ulusal ölçekte bibliyografik denetimini yapmakta, bunlarla ilgili bilgi hizmetlerini sunmakta, bu tezleri internet üzerinden tam metin erişime açarak ülkemizde üretilen tezlerin ulusal ve uluslararası alanda tanınırlığının artırılmasına çalışmaktadır. YÖK tez arşivinde 27.04.2010 tarihi itibarıyla 131 üniversiteden toplam 249.519 adet bulunmaktadır. 1987 yılından beri derlenen bu tezlerin tamamı sayısal ortama olup, yazarları tarafından izin verilen 86193'üne tam metin erişim mümkündür. Ulusal Tez Merkezi'nde derlenmiş olarak bulunan tezlerin büyük bir çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır (175.523 adet 62.838'ine tam metin erişim). Bunu doktora (42.887 tez 15.661'ine tam metin), tıpta uzmanlık 30.396 tez 7502'sine tam metin erişim) ve sanatta yeterlilik (710 tez 191'ine tam metin erişim) tezleri izlemektedir.

Grafik 1'de YÖK Ulusal Tez Merkezi'ni oluşturan tezlerin; %75'ni oluşturan ilk 20 üniversitede üretilen tezlerin dağılımı verilmekte olup, tıp fakülteleri olan üniversitelerin ön sıralarda olduğu görülmektedir (<http://tez2.yok.gov.tr/>).

(Grafik 1): Ulusal Tez Arşivinde Bulunan Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

YÖK’ün ulusal alanda yapılan tez çalışmalarını derleyerek hem bibliyografik denetimi sağlamak hem de bilgi hizmeti vermek adına yaptığı bu çalışmaya paralel olarak bazı üniversitelerde bünyelerinde yapılan tez çalışmalarının tam metin erişimini sağlayarak kullanıcılara bilgi hizmeti vermektedir. Bilkent, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, ODTÜ, Sabancı ve Süleyman Demirel Üniversitelerinde yapılan tezlerin tam metnine açık erişim sağlanırken Muğla ve Sakarya üniversitelerinde ise tezlere kampüs içinden erişim sağlanmaktadır (Polat, 2006, s.73). Üniversitelerin verdiği bu hizmet doğrultusunda 2003 yılında E-Tez Arşivini başlatan ODTÜ arşivi aşağıda incelenmiştir.

*ODTÜ E-Tez Arşivi*¹⁷

2003 yılında hayata geçirilen ODTÜ-E tez arşiviyle bu yıldan itibaren tamamlanan tüm yüksek lisans ve doktora tezlerine elektronik ortamda erişim sağlanmaya başlanmıştır. ODTÜ tez arşivi ülkemizde ilk açık erişim politika dokümanı olan tez arşivi olma özelliğini taşımaktadır.

Tezlerde erişim yazarlar tarafından verilen izin doğrultusunda sağlanmaktadır. ODTÜ tez arşivinde tüm dünyaya açık (4577), Sadece ODTÜ’ye açık (719), bir yıl sonra erişime açılacak (287) ve erişime kapalı (10) tez bulunmaktadır. Tezlerin büyük bir çoğunluğu (% 82) dünyaya açıktır.

Türkiye’deki Kurumsal Arşivlerinin ve Açık Erişimli Dergilerin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması

Türkiye’den ROAR ve/veya DOAR’a kayıtlı kurumsal arşivler yukarıda incelenmişti. Türkiye’nin kurumsal arşivler konusunda dünyada ne aşamada olduğunun anlaşılması amacı ile DOAR’dan alınan veriler doğrultusunda bazı ülkelerle karşılaştırma yapılmıştır. Ülkelerin seçimi iki grupta gerçekleşmiştir. Birinci grubu, ANKOS üye olduğu ve Açık Erişim Konusunda ortak çalışmaların yürütüldüğü Güney Avrupa Kütüphaneler Birliği (SELL) üyeleri Portekiz, İspanya, İtalya ve Yunanistan oluşturmaktadır. İkinci grup ülkeleri ise, Web of Science ve Scopus verilerine göre dünyadaki yayın sıralaması açısından Türkiye ile benzer durumda olan bir Avrupa

¹⁷ ODTÜ E-Tez Arşivine <http://ww2.lib.metu.edu.tr/tr/yan.php?id=50> adresinden erişilebilir.

ülkesi, Polonya, bir Asya ülkesi, Tayvan ve bir Güney Amerika ülkesi olarak Brezilya seçilmiştir.

29.04.2010 tarihi itibarıyla DOAR'da toplam 1622 adet kurumsal arşiv bulunmaktadır. DOAR'da kayıtlı olan kurumsal arşivler bakımından ABD'nin % 23'lük payla birinci sırayı aldığı görülmektedir. 29.04.2010 tarihi itibarıyla DOAR'da 11.860.778 materyal bulunmaktadır. Türkiye ile karşılaştırılan ülkeler arasında İspanya'nın 61 adet kurumsal arşiv ile ilk sırayı alırken, DOAR'da Türkiye'den Ankara, Atatürk, Atılım, Bahçeşehir, Gazi, İYTE, İstanbul Teknik ve Sabancı Üniversiteleri'nin kurumsal arşivleri kayıtlı olup, Türkiye'nin diğer ülkeler oranla çok az sayıda kurumsal arşive sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 1'de ülkelere ait kurumsal arşiv sayıları, bu arşivlerde bulunan toplam materyal sayıları ve bu arşivlerde kullanılan yazılımlarla ilgili bilgilere yer verilmektedir.

(**Tablo 1**): DOAR'daki Kurumsal Arşivlerin Seçilen Ülkelere Göre Dağılımı (29.04.2010)

Ülke	Kurumsal Arşivler (%)	Kullanılan Yazılım			Materyal sayısı(%)
		Dspace	E- prints	Diğer	
Brezilya	24 (1,48)	11	2	11	158.995 (1,34)
İspanya	61 (3,76)	35	3	23	183.549 (1,55)
İtalya	52 (3,21)	16	27	9	608.073 (5,13)
Polonya	19 (1,17)	1	2	16	121.762 (1,03)
Portekiz	31 (1,91)	24	-	7	49.508 (0,42)
Tayvan	19 (1,17)	17	-	2	259.923 (2,19)
Türkiye	8 (0,49)	-	1	7	19.182 (0,16)
Yunanistan	13 (0,8)	9	-	4	96.319 (0,81)

Gerek kurumsal arşiv sayısı, gerekse materyal sayısı açısından bakıldığında, karşılaştırma yapılan tüm ülkelerin arşivlerinde yer alan materyal sayılarının Türkiye'den daha önde olduğu görülmektedir.

Açık Erişimli Dergiler

Açık erişimli dergiler 1990'ların başından itibaren yüksek abonelik fiyatlarına tepki olarak uygulanmaya başlamıştır. Açık erişimli dergiler, ilgilenen tüm kullanıcıların İnternet üzerinden ücretsiz olarak makalelere erişimlerini sağlamaktadır (Polat, 2006, s: 87). Açık erişimli dergiler, ücretin okuyuculara yansıtılmadığı, hakemlik ve yayın giderlerinin karşılanması için farklı işletim modellerinin uygulandığı dergilerdir. Açık erişimli dergiler çevrimiçi ve ücretsiz olup, çoğu telif ve lisans anlaşmalarından muaf

olan yayınlardır. Açık erişimli dergilerin farklı uygulama biçimleri görülmektedir. Yazarların makaleleri için ücret ödeyerek yayınlanmasını sağladıkları açık erişimli dergi modeli “ticari” model olarak tanımlanmaktadır (Swan ve Brown, 2004, s.8; Polat, 2006, s.63). Ancak ticari modelde uygulanan işlem için yapılan ödemelerde yaşanan zorluklar göz önüne alınarak “şemsiye” olarak anılan bir diğer model alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu model kurumsal üyeliğe dayandırılmakla beraber, dergide kurumdan yayını olan araştırmacılardan ücret almamakta ve üye kuruluşlara da indirim sunmaktadır (Johnson, 2004, s.21; Polat, 2006, s.63). Bir diğer model ise dergilerde abonelik ve açık erişimin birlikte yürütüldüğü “karma” modeldir. Bu model de ise yazar isterse ücretini ödeyerek makalesinin açık erişimde yayınlanmasına karar vermektedir (Goode, 2003; Polat, 2006, s.63).

Ulrich’s Periodical Directory¹⁸’e göre 29.04.2010 tarihi itibariyle tüm dünyada 69.422 adet aktif durumda bilimsel dergi yayınlanmaktadır ve bunlardan 5161 adedi, açık erişimli dergilerin endekslendiği DOAJ (Directory of Open Access) kapsamında yer almaktadır¹⁹. Tablo 2’de Ulrich’s Periodical Directory’de Türkiye’deki bilimsel dergi sayılarının bazı ülkelerle karşılaştırılması verilemektedir.

(Tablo 2): Bazı Ülkelerin Bilimsel Dergi Sayılarının Karşılaştırması (29.04.2010)

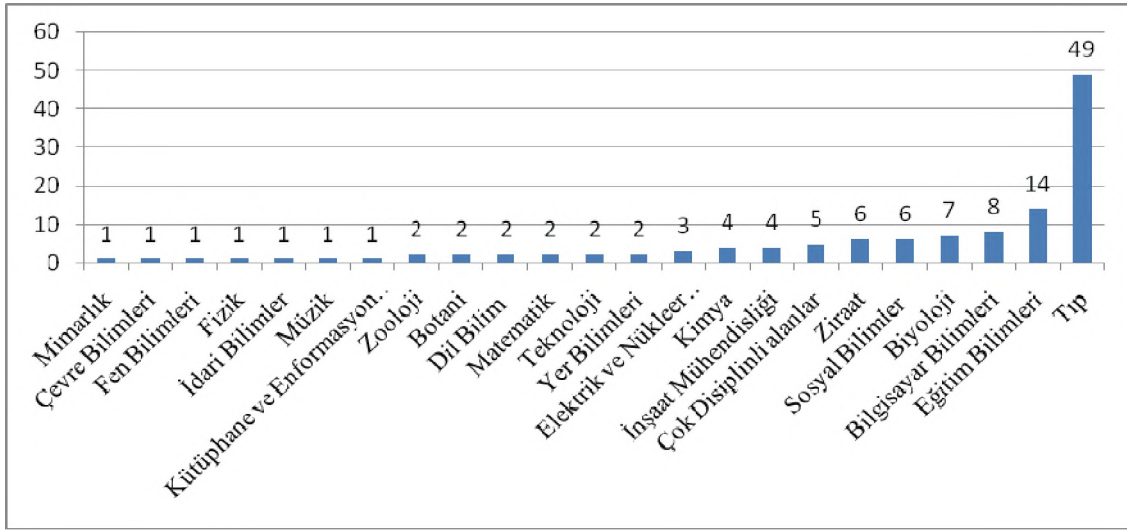
Ülke	Toplam dergi (hakemli)	Çevrim içi (%)	Açık erişimli(%)
Brezilya	1132 (343)	582 (51)	385 (34)
İspanya	2009 (295)	834 (42)	262 (13)
İtalya	2559 (324)	801 (31)	112 (4)
Polonya	1329 (456)	215 (16)	81 (6)
Portekiz	215 (33)	71 (33)	43 (20)
Tayvan	285 (81)	82 (29)	9 (3)
Türkiye	425 (192)	308 (73)	134 (32)
Yunanistan	165 (59)	51 (31)	24 (15)

Bu verilerden, Türkiye’de yayınlanan dergilerden büyük çoğunluğunun çevrimiçi dergi olmasına karşın, açık erişimli dergiler açısından değerlendirildiğinde Brezilya, İspanya’dan sonra yer aldığı görülmektedir. Ancak mutlak dergi sayıları açısından Türkiye’nin, İtalya ve İspanya gibi gelişmiş Avrupa ülkeleri dışında, Polonya ve Brezilya’dan çok daha geride olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki grafikte DOAJ da indekslenen Türkiye adresli dergilerin konularına göre dağılımı verilmektedir.

¹⁸ Ulrich’s Periodical Directory detaylı bilgiye www.ulrichsweb.com/ adresinden erişilebilir.

¹⁹ DOAJ (Directory of Open Access) detaylı bilgiye www.doaj.org/ adresinden erişilebilir.

(Grafik 2): DOAJ’ da Türkiye Adresli Dergilerin Konularına Göre Dağılımı (05.01.2010)

2009 yılı itibariyle WEB of Science’da 73 adet Türkiye adresli dergi bulunmaktadır. Bu dergilerin büyük çoğunluğu tıp alanında (32) olup, bunu 28 adet dergi ile temel bilimler, 13 adet dergi ile sosyal bilimler ve eğitim alanındaki dergiler izlemektedir. Bu dergilerden tıp ve temel bilimler alanlarında olanların hepsi açık erişimli olmasına rağmen, sosyal ve eğitim bilimleri alanlarındaki dergilerin (6) çok azı açık erişimlidir.

ULAKBIM tarafından yayınlanan Sosyal Bilimler Veri Taban’ında tüm yılları kapsayan 149 dergi taranmaktadır. Bu veri tabanında yer alan dergilerin bir çoğuna yıllar itibarıyla değişmekle birlikte tam metin erişim sağlanmaktadır. ULAKBIM’in aynı uygulamayı diğer veritabanları için de gerçekleştirme yönündeki çalışmaları devam etmektedir (Aytek-Gürses, 2006).

Açık Ders Materyalleri

Ders malzemeleriyle ilgili ilk açık arşiv 2000 yılında MIT (Massachusetts Institute of Technology) tarafından kurulmuştur²⁰. MIT de 35 farklı disiplinde yaklaşık 1900’e yakın dersin eğitim malzemesi (ders notları, sınav soruları, video gösterimleri gibi) herkesin kullanımına sunulmaktadır. MIT’nin bu girişiminden sonra Çin, Japonya, İspanya gibi pek çok ülke, benzer projeler yürütmeye başlamıştır. Uluslararası Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumuna göre açık ders malzemeleri; elektronik ortamda

²⁰ MIT Open Courseware ile ilgili detaylı bilgiye <http://ocw.mit.edu/Ocwweb/web/home/home/index.htm> adresinden erişilebilir.

bulunan ders formatında düzenlenmiş, kullanıcıların serbest olarak ulaşılabilirdikleri, kullanıma ve adaptasyona belli lisans koşulları (Creative Commons) ile açık, tek başına sertifika veya diploma vermek için kullanılmayan yüksek kaliteli eğitim malzemeleri olarak tanımlanmaktadır (Çağiltay, 2007).

Açık ders materyalleri ile öğrenciler için zengin ders kaynaklarına erişim sağlamakta, öğretim üyeleri verdikleri derslerin içeriklerini karşılaştırma ve geliştirme fırsatı bulabilmektedir. Açık ders materyalleri aynı zamanda e-öğrenmeye geçiş sürecini destekleyerek yaşam boyu öğrenme için kaynak şeklinde kullanılmakta ve yükseköğretimde etkinlik ve verimliliği artıran bir eğitim aracı şeklinde tanımlanmaktadır (Çağiltay, 2007).

Türkiye’de ise Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)’nın girişimi ile 2007 yılında Açık Ders Malzemeleri Projesi başlatılmıştır. 25 Mayıs 2007 tarihinde 45 üniversitenin katılımıyla Ulusal Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu (UADMK) protokolü imzalanmış ve Konsorsiyum çalışmalarını yürütmek için Yönetim Kurulu oluşturulmuştur (Çağiltay, 2007). Konsorsiyum kapsamında yer alan TÜBİTAK ve ULAKBİM ise bu girişime altyapı ve hizmet desteği sağlayarak destek vermektedir. Bu bağlamda; ders malzemelerinin ULAKBİM tarafından oluşturulacak bir WEB ara yüzü üzerinden sunulması ve yeni geliştirilecek ders malzemelerinin TÜBİTAK tarafından proje bazında desteklenmesi öngörülmüştür (Özkul ve Çağiltay, 2007).

Ulusal Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumuna²¹; 56 üniversite üye olmasına karşın, halen beş üniversite (Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve ODTÜ) katkıda bulunmaktadır. ODTÜ²²; 14 farklı disiplinden, 43 dersle (ayrıca diğer yayınlar altında kitaplar ve videolar içermektedir), Ankara Üniversitesi²³; beş farklı disiplinden 17 dersle, Başkent Üniversitesi²⁴; bir disiplinden, dört adet ders ile, Hacettepe Üniversitesi²⁵; dört farklı

²¹ Ulusal Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu ile ilgili detaylı bilgiye <http://ocw.org.tr/> adresinden erişilebilir.

²² ODTÜ Açık Ders Malzemelerine <http://ocw.metu.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

²³ Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri <http://ocw.ankara.edu.tr:81/eduCommons/> adresinden erişilebilir.

²⁴ Başkent Üniversitesi Açık ders Malzemeleri <http://adem.baskent.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

²⁵ Hacettepe Üniversitesi Açık ders Malzemeleri <http://www.huadm.hacettepe.edu.tr/> adresinden erişilebilir.

disiplinden altı dersle, Ege Üniversitesi²⁶; bir disiplinden dört adet ders ile bu Konsorsiyuma katkı sağlamaktadır.

Uluslararası Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu'na²⁷ en az 10 dersin materyalini açık erişime sunan kurumlar dahil edilmekte olup, ülkemizden sadece Ankara Üniversitesi ve ODTÜ konsorsiyumunun üyesidir.

Açık Erişim Politikaları

Bilim ve teknoloji, uzun dönemli ekonomik ve toplumsal gelişmenin sağlanabilmesi için hazırlanan bilim ve teknoloji politikaları ise bu gelişimin hızını ve yönünü etkilemenin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de 1960'larda Planlı Dönem ile başlayan Bilim ve Teknoloji politikaları oluşturma çalışmaları özellikle "Türk Bilim Politikası 1983–2003" ve "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1993–2003" dokümanlarıyla önemli bir boyut kazanmıştır. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu 13 Aralık 2000 tarihli toplantısında 2003–2023 yılları için Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Stratejileri Belgesi'nin hazırlanması kararını almıştır. Yaklaşık bir yıl süren hazırlık çalışmaları ardından, ana teması teknolojik gelişmeleri toplumsal ve ekonomik faydalara dönüştürmeyi hedef almış bir toplum yaratmak olan "Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri" adlı projenin yürütülmesine karar verilmiştir. Bu proje kapsamında dünyada bilim ve teknoloji alanındaki uzun dönemli gelişmelerin saptanması, Türkiye'nin bu alandaki mevcut konumunun belirlenerek, mevcut eksikliklerin giderilmesi amacı ile stratejilerin saptanarak politikaların oluşturulması hedeflenilmiştir (VİZYON 2023).

Üretilen bilimsel bilginin ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkıda bulunması birçok ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin bilim politikalarının öncelikleri arasındadır. Bu anlamda bilimsel iletişim sürecine katkı sağlamakta olan; bilim ve teknoloji politikaları geliştiren devlet organlarına, bilimsel kuruluşlara, üniversitelere, bilim insanlarına, yayıncılar ve kütüphanelere bu anlamda görevler düşmektedir. Üretilen bilginin ekonomide ve endüstride yaygın olarak kullanılabilmesi için, bilginin erişilebilir olması gerekmektedir. Bilgiye engelsiz erişimde kurumsal arşivler ve açık erişimli dergiler büyük önem taşımaktadır.

²⁶ Ege Üniversitesi Açık ders Malzemeleri <http://acikders.ege.edu.tr:8989/eduCommons> adresinden erişilebilir.

²⁷ Uluslararası Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu web sayfasına <http://www.ocwconsortium.org/> adresinden erişilebilir.

Farklı içeriklerdeki arşivlerin nasıl oluşturulacağı, arşivin sürekliliğinin nasıl sağlanacağı planlanması Açık erişimli arşivlerin oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Açık erişim arşivleriyle ilgili yönetsel ve teknik konuları belirleyen politika dokümanlarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken konular Ankos’un web sayfasında (<http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/tammetin/KArehber20may.pdf>) ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Ayrıca Dünya genelinde uygulanan çeşitli kurumsal arşiv politikaları ile bunlar arasında zorunlu arşiv politikasını tercih eden kurumlara ROARMAP’in WEB sayfasından ulaşılabilir²⁸.

ROARMAP’de toplam 181 kurumun açık erişim politika dokümanı bulunmaktadır. Bunlardan 80’i üniversitelerin kurumsal arşivleriyle, 41’i ise elektronik tez arşivleriyle ilgili olup, geri kalanı diğer kuruluşların açık erişim politika dokümanlarını içermektedir. Ülkemizdeki açık erişim arşivlerinin ROARMAP’e kayıtlı açık erişim politika dokümanları olmadığı görülmekte olup, sadece ODTÜ’nün elektronik tez arşiviyle ilgili açık erişim politikası dokümanı bulunmaktadır. Ayrıca Ertürk (2008)’ün doktora tez çalışmasında Kurumsal Açık Arşivleme Politikaları ile ilgili olarak “Kurumsal Açık Arşiv Politika Belirleme ve Yapılandırılması” başlığı altında (204-210 sayfalar) ayrıntılı bilgiler ve önerilerde bulunmaktadır.

ROARMAP’de kayıtlı olmasa da, bazı üniversitelerin açık arşiv ve açık erişimle ilgili politika dokümanları bulunmaktadır.

Trakya Üniversitesi Açık Erişim ve Bilgi Kaynakları Arşiv sisteminin web sayfasında “Trakya Üniversitesi Açık Erişim Bilgi Kaynakları Veritabanı Uygulama Esasları²⁹” dokümanı bulunmaktadır. Bu doküman içerisinde amaç, kapsam ve tanımlar, yayınlama ve yararlanma hakkı, açık erişim bilgi kaynakları programının kullanımı hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca bu uygulama esasları Trakya Üniversitesi Senatosu tarafından kabul edilerek sistem kullanıma sunulmuştur.

Ankara Üniversitesi’nin Açık Erişim sistemine ait olarak “Ankara Üniversitesi Açık Arşivi Uygulama Yönergesi³⁰” bulunmaktadır. Bu doküman içerisinde amaç,

²⁸ ROARMAP politika dokümanlarına <http://www.eprints.org/openaccess/policy/signup/> adresinden erişilebilir.

²⁹ Trakya Üniversitesi Açık Erişim Bilgi Kaynakları Veritabanı Uygulama Esasları ile ilgili detaylı bilgiye <http://193.255.140.18/yordamaays/Kapsam.htm> adresinden erişilebilir.

³⁰ Ankara Üniversitesi Açık Arşivi Uygulama Yönergesi ile ilgili detaylı bilgiye http://kutuphane.ankara.edu.tr/yaritim/acik_arsiv.pdf adresinden erişilebilir.

kapsam, tanımlar, açık erişimin yararları, açık erişim sisteminden yararlanma ve yayın ekleme hakları konusunda bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca bu Üniversitenin kütüphane web sayfasında ROARMAP'deki çeşitli açık erişim politika dokümanlarından yararlanarak hazırlanan açık erişim arşivi oluşturmak isteyen üniversite ve bilim kuruluşlarının kullanabilecekleri Açık Arşiv Yönergesi³¹ ve Zorunlu Kurumsal Arşiv Politikası³² oluşturma rehberleri yer almaktadır.

Gazi Üniversitesi kurumsal arşivinin üniversite senatosu tarafından onaylanmış bir politika dokümanının³³ olduğu görülmektedir. Bu dokümanda Gazi Üniversitesi Senatosunun 16.02.2007 tarih ve 09 sayılı kararı ile bünyesindeki bilimsel bilgilere sınırsız erişimi sağlamak üzere açık arşiv oluşturulmasını desteklediği ve bilimsel çalışmaların elektronik kopyalarının yazarlarının izni ile arşivlenmesi yasal olduğu belirtilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Ülkemizde son yıllarda açık erişim konusunda, özellikle kütüphanecilerin gayretleriyle az da olsa ilerleme kaydedilmesine rağmen, genelde dağınık, ulusal bir politikadan yoksun, bilim çevrelerinde konuyla ilgili olarak özellikle üniversite yönetimleri düzeyinde farkındalık yaratılamamış olduğu görülmektedir. Buna karşın ülkemizde bilim insanlarının açık erişim konusunda belirli bir farkındalık düzeyinde oldukları görülmektedir. Ertürk (2008)'ün doktora çalışması çerçevesinde yürütülen bir anketin sonuçlarına göre öğretim üyelerinin en azından yarısının açık erişim farkındalığına sahip olduğu tespit edilmiştir. Açık erişimin farkında olan öğretim üyelerinin büyük bir çoğunlukla (%92) yayınlarının kendi üniversitelerinde oluşturulacak kurumsal açık arşivde yer almasına istemektedirler.

Kurumsal arşiv açısından da ülkemiz çok iyi durumda görünmemektedir. Oluşturulan çok az sayıdaki kurumsal arşiv, kütüphanecilerin üniversite yönetimlerini zorlamaları ile gerçekleştirilmiş arşivlerdir. Dünyada açık erişime MIT, Harvard gibi üniversiteler Max-Planck Enstitüleri gibi bilim kuruluşları öncülük ederken ülkemizde çok sayıda yayının yapıldığı üniversitelerde bile, kurumsal arşiv oluşturma ve açık

³¹ Zorunlu Kurumsal Açık Arşiv Yönergesi.

http://kutuphane.ankara.edu.tr/acikarsiv/acik_arsiv_yonergesi.doc,

³² Zorunlu Kurumsal Arşiv Politikası. http://kutuphane.ankara.edu.tr/acikarsiv/arsiv_politikasi.doc

³³ Gazi Üniversitesi Kurumsal Arşivi Politika Dokümanına

<http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?menu=1> adresinden erişilebilir.

erişimle üniversitenin ve öğretim üyelerinin tanınırlığını artırma gibi bir öncelikleri olmadığı, açık erişimin hiçbir devlet ve vakıf üniversitenin stratejik raporunda yer almadığı görülmektedir.

Ülkemizde de Açık Erişim konusunun YÖK ve Üniversitelerarası Kurul tarafından gündeme alınıp, yol haritasının hazırlanması, bir çerçeve kurumsal arşiv politika dokümanının hazırlanması gerekmektedir. Üniversitelerin yıllık performans raporları yanı sıra, zaman içinde üretilen bilimsel bilgiyi de zorunlu olarak arşivlemeleri yolunda karar alınabilir. Bu şekilde kurumsal açık arşivlerin oluşması teşvik edilmiş olur.

Kurumsal açık arşivlerle ilgili diğer bir konu ise, açık erişim felsefesine uygun olarak, kurumsal arşiv yazılımı olarak E-prints, D-Space vb ücretsiz yazılımlar olmasına rağmen, kurumsal arşiv oluşturan üniversitelerin yurtiçinde oluşturulan ticari yazılımları tercih etmeleridir. Bunun yerine, açık kaynaklı yazılım tabanlı, Türkçe ve İngilizce ara yüzü olan, tüm üniversitelerin kullanabileceği bir açık erişim yazılımı oluşturulması çok yararlı görülmektedir.

Açık erişimli dergi oranı açısından, karşılaştırılan ülkelerden (bk. Tablo 2) çok daha iyi bir konumda olmamıza rağmen, ülkemizde yayınlanan bilimsel dergilerin az oluşu göze çarpmaktadır. Üniversitelerin son yıllarda atama ve yükseltme ölçütlerinde, öncelikli olarak yurtdışı dergilerde yayın yapma zorunluluğu getirmesi, doğru ve yerinde bir karar olmasına karşın, yurtiçindeki dergilerde de yayın yapılmasını, dolayısıyla dergi sayısının artırılmasının teşvik edilmesi gereklidir. Ülkemizde yayınlanan dergilerin % 94’ü açık erişimli olduğuna göre, Ertürk (2008)’ün de önerdiği OAI-PMH, OpenURL açık erişim standartlarına uygun, bir ulusal açık erişim platformu oluşturulmalıdır. Örneğin Brezilya’nın SciELO³⁴ adlı Brezilya Yüksek Öğretim Kurumu tarafından desteklenen 200’den fazla Brezilya dergisini kapsayan bir açık erişim platformu bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ülkemizde de hakemli açık erişimli bilimsel dergi yayıncılığı teşvik edilmelidir.

Kamu kaynaklarıyla yapılan araştırma sonuçlarının açık erişime sunulması tüm ülkelerde gündemde bir konu olup, bu konuda başta Amerika olmak üzere büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Bilimsel bilgiye erişimde karşılaşılan güçlükler ve buna karşın açık erişimin sağladığı kolaylıklar, ABD’nin Avrupa Topluluğu’nun uzun süredir

³⁴ SciELO Açık Erişim Platformu ile ilgili bilgiye www.scielo.br adresinden erişilebilir

gündeminde olmasına rağmen, Türkiye'nin hala konudan haberdar olmadığı bir görünüm arz etmektedir. Açık erişim konusunda birçok bildiriye, hükümetler, çok sayıda üniversite, bilim kuruluşu imza atmasına rağmen, Türkiye'nin sadece 2006'deki OECD'nin kamu destekli araştırma sonuçları açık erişim ilkeleri bildirgesine imza attığı görülmektedir³⁵.

Bunun dışında, Türkiye Avrupa Topluluğu tarafından düzenlenen, "ulusal bilgi erişim ve dağıtım politikaları, bilgiye erişim ve dağıtımın koordinasyonu, bilimsel bilginin elektronik ortamda uzun süreli saklanmasıyla ilgili bir ankete³⁶ katılmıştır. Bu dokümanda bir çok Avrupa ülkesinin açık erişimle ilgili belirli bir strateji oluşturduğu veya oluşturmakta olduğu göze çarpmaktadır. Ülkemizde Üniversiteler, YÖK, TÜBİTAK, DPT gibi kuruluşların bir araya gelerek, bilimsel bilgiye erişimin çeşitli boyutlarını içeren bir ulusal strateji dokümanı oluşturmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde Avrupa'da ve OECD ülkelerinde oluşturulacak olan ulusal stratejiler çerçevesinde, bilimsel bilgiye erişim ve dağıtım konusunda işbirliklerine gidilebilir.

Açık ders malzemelerinin oluşturulması konusunda da, daha kurumsal bir yaklaşımın varlığı söz konusu olmasına karşın, bu alanda çok az mesafe alındığı görülmektedir. Örneğin İspanya'da 40 üniversitenin açık ders malzeme sunmasına karşın, bizde bu sayı birkaç üniversiteyle sınırlı kalmıştır. Oysa ki, giderek sayıları artmakta olan üniversiteler açısından, açık ders malzemesine büyük gereksinim duyulmaktadır. Burada görev, özellikle öğretim üyelerine ve onları destekleyecek üniversite yönetimlerine düşmektedir.

Açık erişimli dergilerin sayısının artırılması ve kurumsal arşivlerin yaygınlaşması için, YÖK, TÜBİTAK ve DPT gibi kuruluşların, TÜBA'nın Açık Ders Malzemeleri'nde yaptığına benzer, açık erişim yazılımı, gerekli bilgisayar donanımı gibi teknoloji altyapı ve insan kaynağı desteği vermesi gerekmektedir.

³⁵ OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding
<http://www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf>,

³⁶ http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/scientific-info-results-crest-final-090609_en.pdf

Kaynakça

- 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu. Kabul Tarihi: 4/11/1981 .6/11/1981 tarih ve 17506 Sayılı resmi gazete. Yayımlandığı Düstur : Tertip: 5 Cilt: 21 Sayfa: 3
- Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi. (2003). 1 Ekim 2009 tarihinde <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> adresinden erişildi.
- Akgül, M. (2006). *Türk Üniversiteleri Açık Erişimi ve Kurumsal Arşivlerin Kurulmasını Destekliyor*. 27.04.2010 tarihinde <http://ab.org.tr/ab06/AB2006-bildirge.html> adresinden erişildi.
- ANKOS Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler (2006). 13. Ekim 2009 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim/index.html> adresinden erişildi.
- Atılğan, D. (2006). Türkiye’de Açık Arşiv Çalışmaları ve Ankara Üniversitesi Örneği. K. Karakütük (Yay. Haz.) *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık - 2006 1. Ulusal Kurultay Bildirileri*, içinde (s. 33-39). Ankara: TÜBİTAK.
- Atılğan, D. (2009). Açık Erişim Olgusu ve Üniversite ve Araştırma Merkezleri İçin Önemi. 45. Kütüphane Haftası. 01 Nisan 2009. Giresun Üniversitesi. Giresun. 25 Şubat 2010 tarihinde <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/publication.php?cmd=detail&id=4764> adresinden erişildi.
- Aytek-Gürses, E. (2006). Bilgi Dünyası Dergisi ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanında tam metin olarak eklenmiştir. Kütüp-1 adlı listeye gönderilen elektronik posta mesajı.
- Budapeşte Açık Erişim Girişimi. (2002). 1 Ekim 2009 tarihinde <http://www.soros.org/openaccess> adresinden erişildi.
- Coşkun, C., Bayram, Ö., Holt, İ., Karasözen, B. (2007). *Kurumsal Arşiv Oluşturma Rehberi*. 01 Ekim 2009 tarihinde <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim> adresinden erişildi.
- Çağiltay, K. (2007). *Açık Ders Malzemeleri: Dünyadaki Gelişmeler*. 01 Ekim 2009 tarihinde <http://uadmk.ulakbim.gov.tr/materials/ADMsunu22Haz07%5B2%5D.ppt> adresinden erişildi.
- Ertürk, K. L. (2008). *Türkiyede Bilimsel İletişim : Bir Açık Erişim Modeli Önerisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara
- Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi*. (2003). 1 Ekim 2009 tarihinde http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf adresinden erişildi
- Goode, R. (2003). Open Access Initiative From Oxford Journals. Oxford: Oxford University Press. (Press release). 1 Ekim 2009 tarihinde http://www.eurekalert.org/pub_releases/2003-08/oup-oai080703.php adresinden erişildi.
- Johnson, R. K. (2004, 4-5 Mart). Open Access: Unlocking The Value Of Scientific Research. The New Challenge For Research Libraries: Collection Management and Strategic Access to Digital Resources. *A conference sponsored by the University of Oklahoma*. 1 Ekim 2009 tarihinde http://www.arl.org/sparc/bm~doc/johnson_openaccess.pdf adresinden erişildi.

- Karasözen, B. (2002). Kurumsal Arşivler. F. Rukancı; H. Odabaş; M. Yılmaz ve Hakan Anameriç (Yay. haz.), *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 8-16). Ankara: Ankara Üniversitesi
- Kayaoğlu, H. D. (2006). Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı. *Türk Kütüphaneciliği*, 20(1): 29-60. 13 Ocak 2010 tarihinde <http://eprints.rclis.org/archive/00006196/01/hulyadilekmakale.pdf> adresinden erişildi.
- Küçük, M.E. & Olcay, N.E. (2006). *Elektronik bilimsel dergiler: Türkiye profili*. (TÜBİTAK Project Report # SOBAG 105K096). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü. 1 Ekim 2009 tarihinde http://by2007.bilgiyonetimi.net/bildiriler/kucuk_al_olcay-ppt.pdf adresinden erişildi.
- Küçük, M.E., U. Al ve N.E. Olcay. (2008). Türkiye’de Bilimsel Elektronik Dergiler, *Türk Kütüphaneciliği*, 22 (3): 308-331.
- Oktar, N. ve Akdal, G. (2006). Bilimsel Yayınlar İnternet Üzerinden Açık Erişimin Süreli Yayıncılığın Niteliğine Etkisi. O.Yılmaz (Yay. Haz.) *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık - 2006 1. Ulusal Kurultay Bildirileri*, içinde (ss. 115-119). Ankara: TÜBİTAK.
- Özkul, A. E. ve Çağıltay, K. (2007). *Açık Ders Malzemeleri Girişimi ve Ulusal Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyumu*. TUBA 2007 Açık Ders Malzemeleri Konsorsiyum Sunumu, 01 Ekim 2009 tarihinde <http://uadm.kulakbim.gov.tr/materials/ADMSunu22Haz07%5b2%5d.ppt> adresinden erişildi.
- Polat, C. (2006). Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri. *A.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (37): 53-80.
- Polat, C. (2008). “Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Atatürk Üniversitesi Açık Arşivi Kurma Çalışmaları”. *Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu: Bildiriler ÜNAK ‘06, Gazi Üniversitesi, Ankara, 12-14 Eylül 2006* içinde (s. 80-107). Aytaç Yıldızeli, Hatice Kübra Bahşişoğlu. Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği, 2008.
- Swan, A. P. ve Brown, S. N. (2004). JISC/OSI Journal Authors Survey Report. Truro, UK: Key Perspectives Ltd. 1 Ekim 2009 tarihinde http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISCOAreport1.pdf adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2005a). Bilimsel İletişim ve Açık Erişim: Bilgi Erişim Sorunlarımızın Çözümünde Açık Erişimden Nasıl Yararlanabiliriz? *Akademik Bilişim '05 Konferansı 2-4 Şubat 2005*, Gaziantep. 1 Ekim 2009 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-ab-2005-acik-erisim.pdf> adresinden erişildi
- Tonta, Y. (2005b). Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler (sunum). *41. Kütüphane Haftası, 28Mart-3 Nisan*, 1 Ekim 2009 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-kut-haftasi-2005-acik-erisim.pdf> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2005c). Bilimsel Bilgiye Açık Erişim. *E-Dünyada Bilgi Yönetimi: Bilimsel İletişim İçin Yeni Modeller Konferansı* 12-13 Ekim 2005, İstanbul. 25 Şubat 2010 tarihinde <http://www.slideshare.net/tonta/bilimsel-bilgiye-ak-erisim> adresinden erişildi.
- Tonta, Y. (2006a). Açık Erişim: Bilimsel İletişim ve Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Üzerine Etkileri. Karakütük, K. (Yay. Haz), *Sosyal Bilimlerde*

Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri: 2-3 Kasım içinde (ss.23-32). Ankara: TÜBİTAK.

Tonta, Y. (2006b). Hacettepe Üniversitesi Elektronik Tez Projesi: Yüksek Lisans, Doktora ve Sanatta Yeterlik Tezlerinin Dijitalleştirilmesi ve Tam Metinlerinin İnternet Aracılığıyla Erişime Açılması. 25 Şubat 2010 tarihinde <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/02G064.pdf> adresinden erişildi.

Tonta, Y. (2008a). Açık Erişim ve Tıpta Bilimsel İletişimin Geleceği. *Bilimsel yayınlar kitabı*. H. Akın, (Yay. Haz.) Ankara: Klinik Araştırmalar Derneği. 01 Ekim 2009 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-tipta-acik-erisim.pdf> adresinden erişildi.

Tonta, Y. (2008b). Open Access and Institutional Repositories: The Turkish Landscape. In Didar Bayır (Ed.). *Turkish Libraries in Transition: New Opportunities and Challenges* (pp. 27-47). İstanbul: Turkish Librarians’ Association. Available online: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-liber-2008-06-16.pdf> adresinden erişildi.

Tonta, Y. ve Ertürk, K. L. (2005). Bilimsel Bilgiye Açık Erişim: Hacettepe Açık Arşiv Uygulaması. *10. Türkiye’de İnternet Konferansı* 9-11 Aralık 2005. İstanbul.

VİZYON 2023. Bilim Teknoloji ve Yenilik Politikaları Daire Başkanlığı. 01.04.2010 tarihinde <http://www.tubitak.gov.tr/home.do?ot=1&sid=472&pid=468> adresinden erişilmiştir.

Summary

The number of open access research articles about and institutional repositories has grown rapidly in recent years, while Turkish universities move slower than their western counterparts. There are only a few institutional repositories now, and no explicit campus-wide policies towards open access have been proclaimed. This paper will describe the status of the open access movement in Turkey. Several initiatives have emerged in the recent years to wake awareness for OA and establishing open access institutional repositories in Turkey. These initiatives were restricted mostly to the library community and didn’t reach the researchers and research institutions. There are currently a few institutional repositories established by the universities without an explicit policy documented with any coordination. A sample mandatory open access archiving policy document similar those in ROARMP is prepared. Turkey looks poor in terms of open access institutional repositories, compared with some selected countries. Surprisingly almost all OA journals in Turkey have open access. This is an advantage of Turkish journals compared with other countries, even the number of journals is small. There are some initiatives for archiving open access journal in social science and

medicine. There exist a central electronic thesis archive at the Higher Education Council which is open accessible. There are a few e-thesis archives in the universities. In contrast to any governmental support, the open courseware movement is created as an initiative of the Turkish Academy of Sciences. Currently few universities are offering some lecture as open courseware, but their number is rapidly increasing. The paper end with some conclusions and suggestions for establishing institutional repositories in Turkish Universities, increase the number of OA journals.